

Ігор Плевако, к. і. н.

Національний університет «Острозька академія», м. Острог, Україна

ВИХІД БОЛІВІЇ ДО ТИХОГО ОКЕАНУ ЯК РЕГІОНАЛЬНА ГЕОПОЛІТИЧНА ПРОБЛЕМА

Ihor Plevako, PhD in history

National University of Ostroh Academy, Ostroh, Ukraine

ACCESS OF BOLIVIA TO THE PACIFIC OCEAN AS A REGIONAL GEOPOLITICAL PROBLEM

In this article the author analyzes one of geopolitical problems in South American region, i.e. the desire of Bolivia to regain access to the Pacific Ocean. Based on interdisciplinary scientific methods and principles the author studies causal relationships in the emergence of Bolivia's territorial claims to Chile, as well as Bolivia's actions and Chile's countermeasures. The study attempts to predict future course of the confrontation, taking to account current international legal and geopolitical situation. In the conclusion is assumed that various courses of events remain possible while the issue of Bolivia's access to the Pacific Ocean remains unresolved both from legal and historical perspectives. At the same time, the sooner the parties reach a consensus, the sooner they will be able to respond to new geopolitical realities, thereby deepening Latin American identity.

Key words: Latin America, geopolitics, the Pacific Ocean, Bolivia-Chile territorial conflicts.

Актуальність дослідження. Аналізуючи тематику країнознавчих досліджень латиноамериканського регіону, неважко дійти висновку, що цей геополітичний простір продовжує залишатися маловивченим у вітчизняній політологічній та правовій літературі. Країни Південної Америки зі своїми політико-географічними можливостями, що привертають увагу багатьох науковців, можуть стати надійними партнерами Україні не лише в економічній, а й політичній сфері. Разом з тим у науці залишається низка білих плям, у тому числі невнормовані відносини між латиноамериканськими країнами-сусідами, які можуть вплинути не лише на геополітичну ситуацію в регіоні, а й мати пряме відлуння на формування відносин з нашою державою. Таким чином, **метою** цієї розвідки є проаналізувати одну із геополітичних проблем південноамериканського регіону, а саме – бажання Болівії отримати доступ до Тихого океану. **Завданнями** є: 1) вивчити причинно-наслідкові зв'язки появи територіальних претензій Болівії щодо Чилі; 2) проаналізувати дії Болівії та заходи Чилі, яка цьому протистояє; 3) спрогнозувати подальший перебіг протистояння, враховуючи міжнародно-правову і геополітичну кон'юнктуру. Історично так склалося, що низка південноамериканських країн висунула та згодом задовольнила територіальні претензії до Болівії, внаслідок чого остання понесла суттєві територіальні втрати: якщо на початку своєї незалежності у першій третині XIX ст. вона мала територію близько 2,5 млн. квадратних кілометрів, то сьогодні залишилася лише із близько 1,1 млн. км.

У зарубіжній літературі у стосунку до Болівії часто згадується термін «полонізація» чи «балканізація», що означає процес відділення від її території значних частин¹. Цю проблематику досліджували американські та латиноамериканські дослідники (Л.Майра, Л.Корреа, М.Коутінйо, Р. Джон), науковці з європейських країн (Л. Вагнер, П.Бірле, М.Гаврицькі) та Росії (Б.Мартинов, В.Сударев, Ю.Вашенко, Л.Дьякова), а також дотично – деякі українські фахівці (В.Головченко, К.Поліщук, Ю.Сташук та ін. Однак, у процесі змін геополітичної кон'юнктури виникають окремі питання, які потребують уточнення.

Виклад основного тексту. Результатом низки воєн на південноамериканському континенті стала дезінтеграція Болівії і значні труднощі у її економічному та політичному розвитку.

¹ Gawrycki, M. (2007). *Geopolityka w myśli i praktyce politycznej Ameryki Łacińskiej*. Warszawa, 117, 221-222; Плевако, І. (2013). Болівія в геополітичній думці країн Латинської Америки другої половини XX століття. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*, 62-69.

Обезлюднення болівійських територій стало причиною посилення впливу тут сусідніх країн. Цікавою видається позиція чилійських істориків, які пояснюють втрату Болівією значних територій протягом ХХ ст. бездарністю її політиків і воєначальників. А сучасний чилійський геополітик і дипломат Луїс Мейра наголошує, що «Болівія – єдина латиноамериканська країна, яка віддавала свої території усім своїм сусідам»¹.

На переконання Аліпіо Валенсіо Веги (Alipio Valencia Vega, 1908–1984), видатного болівійського геополітика, професора конституційного права, основними двома причинами територіальних претензій до Болівії, стали наявність природних ресурсів і незначна кількість населення на цих територіях, що унеможливило військовий та економічний захист територій. Саме тому Аліпіо Валенсіо Вега прийшов до висновку, що усі війни і конфлікти сусідніх країн проти Болівії мали економічне підґрунтя².

Аналізуючи претензії Болівії щодо Чилі принагідно згадати тези, запропоновані відомим перуанським політичним і військовим діячем Едгардо Меркадо Харріном (Luis Edgardo Mercado Jarrín, 1919–2012), у яких геополітик ще у 60–70 рр. минулого століття наголошував, що конфлікт Болівії із Чилі за територію і ресурси мав важливе значення для Болівії, оскільки перетворив першу у «середземну країну» (без виходу до моря). У цьому контексті також варто згадати тезу болівійського дослідника Хорхе Ескобарі Кусіканкі (Jorhe Escobarí Cusicanqui, 1919–2000 р.) який переконував, що Болівії було нав'язано «середземноморськість». Одночасно вчений підкреслював, що в силу історико-географічних обставин, Болівія тяжіє лише до Тихого океану³.

Вже згаданий Е. Харрін підтримував ідею будови морського порту для Болівії. Він був прихильником МЕРКОСУР і співпраці країн басейну Амазонки, Андських країн регіону, а також виступав проти прикордонних конфліктів у Латинській Америці⁴. Провівши глибокі дослідження геополітичних проблем регіону в цілому, генерал Харрін переконував, що Болівія ніколи не відмовиться від бажання отримати вихід до Тихого океану, а Чилі, у свою чергу, буде захищати свої власні інтереси. Це може стати джерелом міжнародної напруги у Південній Америці⁵.

Разом з тим, основним принципом зовнішньої політики Чилі ХХ ст. було поважати право і обов'язок дотримуватися підписаних раніше угод, особливо тих, які окреслювали кордони. Отже задоволення радикальних вимог Болівії означало поступитися власною територією, що було абсолютно неприйнятним для чилійського уряду. Крім того, чилійська дипломатія підкреслювала, що вона готова до дружніх відносин з Болівією за умови повного визнання умов договору 1904 р.⁶.

Відомо, що як незалежна держава Болівія утворилася у 1825 р., отримавши при цьому суверенний доступ до Тихого океану. Болівія володіла цією територією до 1840-х рр., т.б. до часу, коли були виявлені багаті поклади селітри у перуанській і болівійській частині пустелі Атаками. Це викликало зародження експансіоністських амбіцій чилійської олігархії⁷. Хоча в офіційному дискурсі політичних болівійсько-чилійських відносин остання сторона неодноразово визнавала цю територію болівійською: у «Договорі про кордони» від 10 серпня 1866 року, в якому в якості територіальної

¹ Maira, L. (2007). Dilemas internos y espacios internacionales en el gobierno de Evo Morales. *Nueva Sociedad*, 209, 74.

² Gawrycki, M. (2007). *Geopolityka w myśli i praktyce politycznej Ameryki Łacińskiej*. Warszawa, 117.

³ Дьякова, Л.В. Взрывоопасный тихоокеанский треугольник (Боливия – Чили – Перу). О некоторых новых чертах современной латиноамериканской геополитики (аналитический доклад). <<http://www.ilaran.ru/?n=689>> (2015, травень, 30); Cusicanqui, E. (1979). *El derecho al mar*. La Paz, 227.

⁴ Jarrin, M. (1991). *Las nuevas relaciones internacionales y las fuerzas armadas sudamericanas*. Lima, 27–30.

⁵ Дьякова, Л.В. Взрывоопасный тихоокеанский треугольник (Боливия – Чили – Перу). О некоторых новых чертах современной латиноамериканской геополитики (аналитический доклад). <<http://www.ilaran.ru/?n=689>> (2015, травень 30); Jarrin, M. (1989). *Un sistema de seguridad y defensa sudamericano*. Lima, 122.

⁶ St John, R. (2000). Chile, Peru and the treaty of 1929: the final settlement. *IBRU Boundary and Security Bulletin*, 91–93. <<https://www.dur.ac.uk/ibru/publicat>> (2015, червень, 30); Мартынов, Б. (2006). Реликтовые и потенциальные конфликты в Латинской Америке. *Международные процессы*, том. 4, 2. <<http://www.intertrends.ru/eleveth/004.htm>> (2015, травень, 30).

⁷ Моралес, Э. (2013). Право Боливии на суверенный выход к морю. <<http://www.geopolitica.ru/article/pravo-bolivii-na-suverennyuy-vyehod-k-moryu#.Vag48rWmH4Q>> (2015, травень, 31).

кордону між обома країнами встановлювалася 24-а паралель¹; у договорі від 6 серпня 1874 р., який підтверджував межі, встановлені у 1866 р., і надавав Чилі права на важливі природні ресурси на болівійській території².

Незважаючи на це, 14 лютого 1879 р. Чилі здійснила збройну експансію на болівійський порт Антофагаста (*Antofagasta*), чим розпочала кампанію, відому в історії міжнародних відносин як «Друга тихоокеанська війна» (1879-1884 рр.).

Чилійські війська просувалися вглиб болівійського департаменту Літораль (*Departamento del Litoral*, що з 1825 по 1879 рр. належав Болівії), поки не зустріли значний опір в селищі Калама (*Calama*). Саме тоді Болівія отримала свого національного героя, полковника Едуардо Абароа (*Eduardo Abaroa*, 1838-1879 рр.), який незважаючи на чисельну перевагу супротивника до останнього боронив незалежність Болівії³.

Наслідком цієї війни стало підписання 4 квітня 1884 р. мирної угоди у м. Вальпарайсо (*Valparaíso*), згідно з якою, Болівія змушена була погодитися на значні територіальні втрати: область Антофагаста у 120 тис. квадратних кілометрів. В цілому, це майже 400 кілометрів узбережжя із сімома морськими портами⁴.

Крім того, після захоплення узбережжя, Чилі привласнила багаті запаси фосфатів, селітри і сірки. Згодом вона почала розробляти мідні родовища Чукікамата (*Chuquicamata*), що, на думку болівійських економістів дало початок значному господарському розвитку Чилі.

Пізніше, 20 жовтня 1904 р. Болівія була змушена підписати несправедливий, на думку її політиків, «Договір про мир і дружбу», який, за словами сучасного Президента Болівії Ево Моралеса (*Juan Evo Morales Ayma*) «скалічив Болівію територіально і позбавив статусу морської країни»⁵. Натомість захоплених прибережних земель та привласнених ресурсів Чилі надала Болівії «режим вільного транзиту», який Чилі часто обмежувала на свій розсуд, вдаючись до довільних поборів і порушень⁶.

Разом з тим, потрібно пам'ятати, що в умовах дефіциту водних ресурсів і природного газу чилійська сторона пом'якшувала свої вимоги щодо Болівії. Так наприклад, на початку 50 рр. XX ст. чилійський президент Г. Гонсалес Відела (*Gabriel González Videla*, 1898-1980 рр.), в обмін на конфіденційну обіцянку фінансової підтримки з боку Президента США Г. Трумена, запропонував ідею «Морського коридору», отримавши натомість право користуватися водними ресурсами озера Тітікака⁷. Але як тільки ця інформація дійшла до преси, план повністю зазнав невдачі, а офіційні відносини між латиноамериканськими сусідами лише загострилися.

Через десять років, на початку 60 рр. XX ст., чилійці знову зацікавилися водними ресурсами Болівії. Справа тоді полягала у тому, що чилійці намагалися віднайти спосіб зрошувати свої сільськогосподарські угіддя за рахунок болівійської річки Лауки. Запроєктовані канали мали забирати до 50% водних ресурсів річки, що своїм наслідком, мало мати екологічну катастрофу для Болівії. Чилійська сторона, незважаючи на протест Болівії на початку 1960 р., розпочала будівництво каналу. Болівія змушена була звернутись із заявою до Організації Американських Держав (далі – ОАД) про замах на свою національну безпеку і закликала кваліфікувати дії

¹ St John, R. B. (1994). The Bolivia-Chile-Peru Dispute in the Atacama Desert. *Boundary and territory briefing*, vol. 1, 6, 9.

² St John, R. B. (1994). The Bolivia-Chile-Peru Dispute in the Atacama Desert. *Boundary and territory briefing*, vol. 1, 6, 8-11.

³ Моралес, Э. (2013). Право Боливии на суверенный выход к морю. <<http://www.geopolitica.ru/article/pravo-bolivii-na-suverennyuy-vygod-k-moryu#.Vag48rWmH4Q>> (2015, травень, 31).

⁴ Alexandre, C. (2007). Bolivia: instabilidade politica dificuldade de insercao regional. *Agenda Sul-Americana: Mudanças e Desafios no Início do Século XXI*. Brasília: Fundação Alexandre de Gusmão, 81; Ващенко, Ю. (2013). Боливия: реализуемые ли мечты о примирении. *Политические изменения в Латинской Америке*, 12, 20-24.

⁵ Моралес, Э. (2013). Право Боливии на суверенный выход к морю. <<http://www.geopolitica.ru/article/pravo-bolivii-na-suverennyuy-vygod-k-moryu#.Vag48rWmH4Q>> (2015, травень, 31).

⁶ Ващенко, Ю. (2013). Боливия: реализуемые ли мечты о примирении. *Политические изменения в Латинской Америке*, 12, 22.

⁷ Correa, L., Muñoz, J., García, V. (2012). Territorial cession as a response to Bolivia's maritime demands: precedents and possibilities. *Revista Encrucijada Americana*, 2, 37-38.

чилійської сторони як акт військової агресії. ОАД запропонувала врегулювати чилійсько-болівійські відносини у двосторонньому порядку. Однак, у 1962 р. дипломатичні відносини між країнами було розірвано на 13 років.

Протягом 1975–1978 рр., внаслідок підписання угоди між Уго Бансером і Аугусто Піночетом дипломатичні відносини було відновлено, що у літературі отримало назву «Обійми у Чараньї» («Acta o Abrazo de Charaña»). Однак, у 1978 р. напруження між двома державами знову зросло і відносини вкотре було розірвано. Болівія, яка володіла найбільшими запасами природного газу у Південній Америці, наклала ембарго на його постачання до Чилі¹.

У січні 2006 р. вперше тодішній Президент Чилі Рікардо Лагос, взяв участь в інавгурації Е.Моралеса, а у березні 2006 р., уже в якості Президента Болівії, Е.Моралес взяв участь у церемонії інавгурації Мішель Бачелет (*Verónica Michelle Bachelet Jeria*). Як і в минулому, чилійське керівництво було зацікавлене у купівлі болівійського газу, що простимулювало позитивні кроки на користь Ла-Пасу².

З приходом до влади у 2006 р. Ево Моралеса болівійці отримали президента лівого спрямування, який почав наполягати на вирішенні претензій щодо Чилі. Під час першої президентської каденції, з 2006 по 2010 рік, Мішель Бачелет та Ево Моралес підписали спільний меморандум про співробітництво, що включав 13 пунктів. Важливо, що в одному з них обговорювалось бажання Болівії отримати вихід до моря³. Тоді, у 2006 р. було вперше обумовлено можливість повернути Болівії доступ до Тихого океану, який вона втратила ще у 1879 р. Варто також пригадати, що у 2009 р. міністр закордонних справ Чилі Маріано Фернандез (*Mariano Fernandez*) переконував, що чилійська сторона була зацікавлена в інтеграційних процесах у Латинській Америці і, у цьому контексті була готова розглянути проект побудови під кордоном з Перу 150 км тунелю, який би дозволив Болівії отримати доступ до моря⁴.

У січні 2010 року до влади в Чилі вперше за останні 50 років прийшов кандидат від «правих», Себастьян Пінєра. Його адміністрація вирішила не продовжувати деякі ініціативи минулого уряду лівого спрямування, зокрема й щодо проблеми доступу Болівії до океану. В результаті, спроби врегулювати це питання були призупинені, що призвело до замороження вирішення конфлікту. Саме тому Болівія вирішила направити свою скаргу у Міжнародний суд в Гаазі з вимогою отримання доступу до океану⁵.

Потрібно також згадати, що у березні 2006 р. Президент Болівії Ево Моралес вирішив скористатися «лівими настроями» чилійських урядовців, запропонувавши ОАД скликати надзвичайне засідання для розгляду питання про повернення болівійцям виходу до Тихого океану. Він був переконаний, що головування в ОАД чилійця-соціаліста Хосе Мігеля Інсулса (*Jose Miguel Insulza*) сприятиме встановленню «історичної справедливості» Крім того, на думку Моралеса у переговорному процесі повинні були взяти участь ООН, Євросоюз і Ватикан. Через декілька років, в умовах підготовки скарги до Гаазького суду Е.Моралес звертався до світової спільноти і важливих гравців на міжнародній арені, які б могли підтримати позиції Болівії⁶. І союзників у цьому питанні Болівія знайшла. У жовтні 2013 р. з підтримкою задумів Болівії виступив президент Еквадору Рафаель Корреа, який в одному із своїх виступів наголосив, що уся Латинська Америка повинна боротися разом з Болівією, щоб та отримала доступ до Тихого океану⁷. Ево Моралес розраховував і

¹Дьякова, Л.В. Взрывоопасный тихоокеанский треугольник (Боливия – Чили – Перу). О некоторых новых чертах современной латиноамериканской геополитики (аналитический доклад). <<http://www.ilaran.ru/?n=689>> (2015, травень, 30); Pinheiro, L. (2007). Chile: um país em movimento *Agenda Sul-Americana: Mudanças e Desafios no Início do Século XXI*. Brasília: Fundação Alexandre de Gusmão, 155.

² Боливия, Чили. Внешэкономсвязи, политика. <<http://polpred.com/news/?cnt=23§or=3>> (2015, червень, 27).

³ Ващенко, Ю. (2013). Боливия: реализуемые ли мечты о примирении. *Политические изменения в Латинской Америке*, 12, 22.

⁴ Chile chce dać Boliwii dostęp do morza. <<http://www.rp.pl/artykul/304367.html>>.

⁵ Боливия, Чили. Внешэкономсвязи, политика. <<http://polpred.com/news/?cnt=23§or=3>> (2015, червень, 27).

⁶ Chile Unfulfilled Dialogue Agreement at Summit of the Americas. <http://www.plenglish.com/index.php?option=com_content&task=view&id=4024981&Itemid=1> (2015, червень, 27).

⁷ Боливия, Чили. Внешэкономсвязи, политика. <<http://polpred.com/news/?cnt=23§or=3>> (2015, червень, 27).

на допомогу Папи Римського¹. А у червні 2015 р. за підтримку і сподівання на позитивне вирішення на користь Болівії Е.Моралес подякував О.Умалі, президенту Перу, країни, яка вже мала позитивний досвід вирішення територіальних суперечок з Чилі². Крім того, на думку віце-президента Болівії Альваро Гарсія (Álvaro García Linera), болівійці єдині у прагненні виходу до Тихого океану, в той час як чилійці, на його думку, розкололися на два табори – прихильників на противників територіальних поступок, що можна розглядати як потенційно додаткову підтримку для Болівії³.

Згідно статистики зовнішньої торгівлі, економічні втрати, пов'язані з географічною ізоляцією Болівії, складають приблизно 1,5% річного ВВП. Чилійська мідна корпорація «Codelco», що працює на колишніх болівійських територіях, є найкрупнішою державною компанією, яка у 2011 р. принесла чилійському державі дохід у більш ніж в 7 мільярдів доларів тільки за один рік⁴. У цьому контексті Президент Е. Моралес наголошував, що у той час, як Чилі збагачується за рахунок природних ресурсів, що розробляються на «узурпованій» території, Болівія, внаслідок ізоляції, зазнає втрат. Мова йшла про неможливість Болівії брати участь в інших угодах, обмежуючи можливості інвестицій і торгівлі, які забезпечили б кращий розвиток економіки Болівії і створення робочих місць для її населення. Враховуючи неодноразові випадки затягування, невиконання домовленостей і відмову уряду Чилі від пошуків остаточного вирішення проблеми примусової ізоляції Болівії, остання вирішила використовувати механізми мирного врегулювання міжнародних суперечок⁵.

Болівія ніколи не закривала дверей для діалогу з Чилі. «Більше того, стверджував Е.Моралес, вона прагнула і прагне до продовження сумлінних переговорів». На противагу, Чилі, ігноруючи волю усієї півкулі, виражену у резолюції ОАД №426 від 1979 р.⁶ і у 10 наступних резолюціях, проявила протилежну волю, демонструючи суперечливу поведінку і зволікання, уникає діалогу та внесення та розгляду конкретної пропозиції, яка дозволила б домовитися про суверенний вихід Болівії до моря⁷.

Після відмови чилійського уряду правого спрямування у вирішенні цієї проблеми, 20 жовтня 2010 р. Ево Моралес підписав договір з Перу, згідно з яким Перу погодилась надати невелику ділянку прибережної території в оренду на 99 років для будівництва порту за десять кілометрів від перуанського портового міста і центру провінції Іло (Іло)⁸.

Президент Е.Моралес наголошував на постійних подвійних стандартах Чилі щодо міжнародного права в цілому і її нетвердій позиції щодо Болівії зокрема. Для прикладу він навів декілька казусів. Першим таким фактом стало те, що Президент Чилі Себастьян Пінєра (*Miguel Juan Sebastián Piñera Echenique*), виступаючи перед Генеральною Асамблеєю ООН у вересні 2011р., говорив, що договори непорушні і недоторкані, але 28 січня 2013 р. на саміті CELAC заявив, що угоди можна вдосконалювати. Другим важливим моментом, що викликав обурення болівійської сторони, була заява С. Пінєри у листопаді 2012 р. про те, що Чилі всіма силами змусить поважати

1 Боливия, Чили. Внешэкономсвязи, политика. <<http://polpred.com/news/?cnt=23§or=3>> (2015, червень, 27).

2 Wehner, L. (2014). Internationale Rechtsprechung in Grenzkonflikten: der Fall Chile – Peru. *GIGA Focus*, 1, 6-7.; Боливия, Чили. Внешэкономсвязи, политика. <<http://polpred.com/news/?cnt=23§or=3>> (2015, червень, 27).

3 Боливия, Чили. Внешэкономсвязи, политика. <<http://polpred.com/news/?cnt=23§or=3>> (2015, червень, 27).

4 Литвинов, Д., Бахилкин, А. (2014). Перешли все границы: территориальные споры в Латинской Америке. <<http://rusplt.ru/world/territorialmie-spory-9375.html>> (2015, травень, 31); Индекс управления ресурсами (2013). <http://www.resourcegovernance.org/sites/default/files/rgi_2013_Rus.pdf> (2015, квітень, 20).

5 Моралес, Э. (2013). Право Боливии на суверенный выход к морю. <<http://www.geopolitica.ru/article/pravo-bolivii-na-suverennyuy-vygod-k-moryu#.Vag48rWmH4Q>> (2015, травень, 31).

6 Resolución No. 426 de la Asamblea General de la OEA. (1979). <<http://www.diremar.gob.bo/node/751>> (2015, червень, 30).

7 Моралес, Э. (2013). Право Боливии на суверенный выход к морю. <<http://www.geopolitica.ru/article/pravo-bolivii-na-suverennyuy-vygod-k-moryu#.Vag48rWmH4Q>> (2015, травень, 31).

8 Peru signs pact providing Bolivia access to Pacific. <<http://www.peruviantimes.com/20/peru-signs-pact-providing-bolivia-access-to-pacific/9430/>>.

не тільки свої договори, а й свій суверенітет. Проте, на саміті CELAC у січні 2013 р. висловився, що економічні інтереси можуть змусити піти на поступки у питанні суверенітету. Третім подібним жестом стала заява Президента Піньєри у ході роботи Генеральної Асамблеї ООН у вересні 2011р., що між Чилі та Болівією не існує нерозв'язаних територіальних питань. Однак, 2 лютого 2013 р. в інтерв'ю чилійської газети «La Tercera» він визнав, що Чилі запропонувала Болівії надати автономію територіальному анклаву, де можна було б створити порт і курорт, за умови відсутності будь-яких поступок чилійським суверенітетом¹. І насамкінець, щоб завершити риторичку щодо Болівії, С. Піньєра на Ібероамериканському саміті в м. Кадіса (Іспанія) у листопаді 2012 р. стверджував, що вимога Болівії щодо виходу до моря є питанням двостороннім. Але в інтерв'ю газети «La Tercera» він заявив, що можливість створення автономного анклаву в Північній Аріці зникне, якщо в Гаазі буде винесено судове рішення ще й на користь Перу. Відтак проблема доступу Болівії до узбережжя Тихого океану набуває з ініціативи Чилі багатостороннього характеру.

Тому висновок Е.Моралеса про визнання невиконаного Чилі зобов'язання надати Болівії суверенний вихід до Тихого океану виглядає доволі обгрунтованим².

Отримавши підтримку з боку Перу, про що йшлося вище, Болівія не змінила своєї риторики щодо Чилі і з новою силою започаткувала масштабну кампанію для обгрунтування своїх морських претензій. З цією метою Ево Моралес створив спеціальний орган – Управління з морських претензій Болівії (la Dirección de Reivindicación Marítima de Bolivia (далі – DIREMAR), основним завданням якого стало проведення скоординованих заходів, висунення пропозицій, а також втілення в життя ініціатив болівійського уряду для виходу до тихоокеанського узбережжя³.

Автором цієї концепції і її виконавцем став віце-президент Болівії Альваро Гарсія Лінера, який обгрунтував її у грудні 2012 р. в Барселоні, звернувшись з різкою критикою на адресу чилійського уряду, звинувативши Чилі у недобросусідських відносинах, провокаціях, агресії та створенні перепон на шляху до регіональної інтеграції. Вже вкотре прозвучала теза, що якщо Чилі зі свого боку не надасть Болівії вихід до океану, остання припинить з нею будь-яке двостороннє співробітництво⁴.

Для досягнення поставленої мети організація DIREMAR здійснила низку дій. Було запропоновано документальні докази на підтримку болівійських вимог виходу до моря. Крім того, була сформована національна і міжнародна команда експертів, які протягом майже двох років існування DIREMAR глибоко вивчили всі наявні у Болівії юридичні альтернативи звернення до міжнародних інстанцій, точно визначивши їх можливості⁵.

У свою чергу, Міністерство закордонних справ Чилі у відповідь на жорстку позицію з боку болівійців заявило, що не має жодних територіальних суперечок з Болівією. 9 лютого 2014 р. Себастьян Піньєра у ході роботи восьмого саміту Тихоокеанського альянсу прокоментував загострення територіальних суперечок і наголосив, що чилійський уряд почав розглядати можливість виходу його країни із «Боготського пакту» від 30 квітня 1948 р., згідно з яким 21 підписант цієї угоди погодили, що з метою врегулювання територіальних суперечок сторони звертатимуться виключно до міжнародних судових інстанцій⁶.

Оцінюючи заяви і дії Ево Моралеса щодо морської проблеми, стає очевидним, що поступово апетити болівійського лідера зростають. Якщо на початку свого президентського правління (2006 р.) він висловлювався про отримання доступу до портів Чилі на Тихому океані і домагався надання Болівії «коридору» до моря, тепер же все частіше президент вимагає скасування положень договорів

1 Piñera dice que Chile ofreció enclave territorial sin soberanía a Bolivia. <http://www.la-razon.com/index.php?url=/nacional/Pinera-Chile-territorial-soberania-Bolivia_0_177222816.html>.

2 Моралес, Э. (2013). Право Боливии на суверенный выход к морю. <<http://www.geopolitica.ru/article/pravo-bolivii-na-suverennyu-vygod-k-moryu#.Vag48rWmH4Q>> (2015, травень, 31).

3 Creación DIREMAR Gobierno de Bolivia crea Dirección Estratégica de Reivindicación Marítima. <<http://www.diremar.gob.bo/node/4>> (2015, липень, 01)

4 Wilson, J. (2012). Bolivia anuncia campaña internacional para acusar a Chile de "vecino agresivo". *La Tercera*. <<http://www.latercera.com/noticia/politica/2012/12/674-500823-9-bolivia-anuncia-campana-internacional-para-acusar-a-chile-de-vecino-agresivo.shtml>> (2015, квітень, 5).

5 Obligation to Negotiate Access to the Pacific Ocean (Bolivia v. Chile). <<http://www.icj-cij.org/docket/files/153/18470.pdf>> (2015, лютий, 16).

6 Боливия, Чили. Внешэкономсвязи, политика. <<http://polpred.com/news/?cnt=23§or=3>> (2015, червень, 27).

від 1884 р. і 1904 р. і повернення Болівії повного суверенітету над територією Антофагаста.

Е.Моралес знову порушив цю проблему на заключному засіданні саміту Співтовариства країн Латинської Америки і Карибського басейну (CELAC Comunidad de Estados de Latinoamérica y el Caribe), що відбулося 26 – 27 січня 2013 р. у столиці Чилі. Багато спостерігачів помітили, що дискусія між лідерами двох країн нагадує діалог «глухих». На цей раз Ево Моралес заявив, що Болівія претендує повною мірою на територію регіону Антофагаста, яка була втрачена «в результаті несправедливості і насильства»¹. На даний момент багатонаціональна держава Болівія хоч і вважається однією з найбідніших в Латинській Америці, тим не менш видобуває нафту, газ і кольорові метали. Однак, через відсутність виходу до моря транспортування цих корисних копалин вкрай утруднено, експлуатація наявної транспортної інфраструктури достатньо коштовна, і, лише зараз Болівія отримала можливість використовувати порт, орендований нею у Перу².

Наприкінці 2013 р. у Чилі відбувся страйк держслужбовців. Ці виступи частково паралізували роботу митниць і в результаті близько 1,5 тисячі вантажівок, що направлялися у Болівію, так і не змогли потрапити до місця свого призначення. Зрозуміло, що в умовах такої економічної та комунікаційної залежності болівійська сторона зазнала значних фінансових втрат. Тому 30 листопада 2013 р. Е. Моралес почав вимагати компенсації від Чилі³.

Тим не менше, варто відзначити, що уряд Чилі сьогодні також зацікавлений у налагодженні добросусідських відносин з Болівією. «Чилі страждає від нестачі енергоресурсів, а у Болівії газу достатньо, настільки, що вистачить на всю Латинську Америку. Тим більше, кілька років тому проводилося опитування чилійського населення, і 60% опитаних висловилися за те, щоб пустити (болівійців) до моря», – відзначає російський дослідник Володимир Сударев⁴. Ево Моралес також недвозначно пропонував уряду Чилі обміняти «воду на газ», але чилійський лідер Себастьян Пінєра у відповідь лише заявляв про те, що вважає прийняті раніше угоди між двома країнами, а також підкреслив свій намір піти до кінця у просуванні інтересів своєї держави: «Я буду захищати з усією силою світу нашу територію, наше море, наше небо і наш суверенітет»⁵.

Варто відзначити, що багато політологів схиляються до думки, що ситуація з нерозв'язаним конфліктом між двома країнами може прийняти інший оборот лише в тому випадку, коли до влади в Чилі знову прийде уряд лівого спрямування. Якщо протягом декількох останніх років шанси такого повороту подій були досить великі⁶, то сьогодні, беручи до уваги суто політичну складову проблеми, вони мізерні. Водночас, якщо йтиметься про диверсифікацію економічних взаємин, то існують реальні шанси до оздоровлення.

Відомо, що Болівія у 2013 р. в результаті більш як дворічної роботи підготувала юридичні, історичні та економічні аргументи на свою користь у позові проти Чилі. Міністр закордонних справ Болівії Девід Чокехуанка (David Choquehuanca) наполягав, що угода 1904 року, за якою було встановлено кордон між Болівією і Чилі, потрібно визнати недійсною у зв'язку із примусовим її підписанням з боку Болівії. Тому Болівія просила Міжнародний Суд винести рішення, яким Чилі зобов'язувалася б надати Болівії вихід до Тихого океану⁷. Повторимося, що правочентристський Президент Чилі Себастьян Пінєра, відкинув будь-які вимоги, що стосувалися зміни кордону. Болівійська сторона сподівалася відновити діалог з морських проблем з Чилі після виборів, однак слова С.Пінєри були повторені і новою президенткою Мішель Бачелет, яка назвала рішення Болівії подати позов проти уряду Чилі у Гаазі «серйозною помилкою, бо цим Болівія відмовилась від перемовин»⁸.

1 Моралес, Э. (2013). Право Боливии на суверенный выход к морю. <<http://www.geopolitica.ru/article/pravo-bolivii-na-suverennyu-vygod-k-moryu#.Vag48rWmH4Q>> (2015, травень, 31).

2 Боливия потребовала часть Чили. <<https://news.mail.ru/politics/5571203/>> (2015, травень, 31).

3 Боливия, Чили. Внешэкономсвязи, политика. <<http://polpred.com/news/?cnt=23§or=3>> (2015, червень, 27).

4 Боливия потребовала часть Чили. <<https://news.mail.ru/politics/5571203/>> (2015, травень, 31).

5 Wilson, J. (2012). Bolivia anuncia campaña internacional para acusar a Chile de "vecino agresivo". *La Tercera*. <<http://www.latercera.com/noticia/politica/2012/12/674-500823-9-bolivia-anuncia-campana-internacional-para-acusar-a-chile-de-vecino-agresivo.shtml>> (2015, квітень, 5).

6 Ващенко, Ю. (2013). Боливия: реализуемые ли мечты о примирении. *Политические изменения в Латинской Америке*, 12, 24.

7 Wehner, L. (2014). Internationale Rechtsprechung in Grenzkonflikten: der Fall Chile – Peru. *GIGA Focus*. 1, 6-7.

8 Bolivia sues Chile over access to Pacific. <<http://www.dw.de/bolivia-sues-chile-over-access-to-pacific/a->

Більше того, у червні 2014 р. глава МЗС Чилі Еральдо Муньйос (Heraldo Muñoz Valenzuela) заявив, що чилійська сторона може поставити під сумнів компетенцію суду в Гаазі, і у будь-якому разі останнє слово буде за її президентом. Позиція М.Бачелет не примусила чекати і наступного місяця президент у своєму телезверненні до народу відзначила, що чилійський уряд, вислухавши думку юристів, керівників політичних партій, бувших керівників країни, а також комісії двох палат парламенту з іноземних справ, вирішив не визнавати за Міжнародним судом у Гаазі права на винесення вердикту щодо суперечки між Чилі і Болівією у питанні виходу до моря¹.

У цьому контексті, варто погодитись з думкою Б.Мартінова, що між війною і політикою країн Латинської Америки традиційно вибудовувалися більше правових бар'єрів ніж деінде. Відомим є лідерство латиноамериканців у виробленні широкого інструментарію і методів мирного розв'язання міжнародних суперечок від переговорів і «добрих послуг» до човникової дипломатії, а також значний внесок латиноамериканських правників-міжнародників у закріплення таких загальних принципів міжнародного права, як принцип рівності, невтручання, територіальної цілісності, а також низки інших від принципу дипломатичного притулку до важливих новацій у морському праві². Слушно навести тезу української дослідниці І. Комарук про те, що ще до початку діяльності Гаазької конференції з міжнародного приватного права у Європі країни Латинської Америки першими у світі здійснили спробу розробити та впровадити у дію міжнародні договори з уніфікованими колізійними нормами. У 1888 – 1889 роках на Першому північноамериканському міжнародному конгресі у м. Монтевідео шість латиноамериканських держав затвердили дев'ять договорів, які, наголошує І.Комарук, по суті становили всеосяжний кодекс Міжнародного Приватного Права³.

Отож, якщо рішення Гаазького суду буде на користь Болівії (а це найбільш прогнозовано), то Чилі з цим не погодиться. При цьому Чилі може відчутти жорстку позицію світової спільноти проти себе (що для Чилі є неприйнятним) і змушена буде шукати шляхи ситуацію врегулювати з найменшими втратами для себе. Можливим варіантом виглядає те, що Чилі проявить власну ініціативу і піде на поступки Болівії, і це буде розглядатися не як втрата геополітичних позицій, а як справа заради спільних інтересів. Крім того, у такому випадку Чилі може отримати низку преференцій⁴ у вигляді доступу до болівійських ресурсів за нижчими цінами (воду – для зрошення сільськогосподарських угідь, газ, окремі рудні метали), а Болівія – можливість реалізувати конституційну мету доступу до моря і можливість вирішити окремі соціально-економічні проблеми. Для регіону в цілому такий крок може мати значні позитивні наслідки: стимулювання інтеграційних процесів, можливість поглиблення геополітичних позицій в цілому, посилення зв'язків з країнами Азії і Африки та забезпечення умов формування мультиполярного світу.

Однак, слід також враховувати у прогнозах нещодавні зрушення у зовнішній політиці США, які пішли на співпрацю з Кубою. Можливим є варіант, що ОАД запрацює у нових реаліях, посиливши позиції США у Західній Півкулі загалом, і у Південній Америці зокрема. У такому новому форматі роботи ОАД можуть поглибитися процеси делівізації (згортання лівих режимів) цієї частини латиноамериканського континенту, що може призвести до нового витка протистояння правих і лівих. Такі тенденції можуть викликати черговий етап конфліктогенності, поглибити дестабілізаційні процеси в усьому південноамериканському регіоні і, у майбутньому, розмити здобутки CELAC.

Висновки. Доки питання виходу Болівії до Тихого океану залишається невирішеним як з нормативно-правового, так і з морально-історичного боку, існують різні варіанти розвитку подій. Однак, ми переконані, що прагматизм латиноамериканських акторів візьме гору і це питання буде

16771247>; Correa, L., Muñoz, J., García, V. (2012) Territorial cession as a response to Bolivia's maritime demands: precedents and possibilities. *Revista Encrucijada Americana*, 2, 37.

1 Болівія, Чилі. Внешэкономсвязи, политика. <<http://polpred.com/news/?cnt=23§or=3>> (2015, червень, 27).

2 Мартінов, Б. (2009). Дилемма "многполярного мира" и Латинская Америка. *Латинская Америка*, 10, 16-17.

3 Комарук, І.А. (2012). Розвиток та актуальні проблеми конвенційної уніфікації норм міжнародного приватного права. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, вип. 111, Київ, 244.

4 Correa, L., Muñoz, J., García, V. (2012). Territorial cession as a response to Bolivia's maritime demands: precedents and possibilities. *Revista Encrucijada Americana*, 2, 30.

врегульоване з урахуванням їх амбіцій. Чим швидше сторони дійдуть консенсусу, тим швидше вони зможуть вповні реагувати на нові геополітичні реалії і сприяти поглибленню латиноамериканської ідентичності.

References

1. Bolivija potrebovala chast' Chili. <<https://news.mail.ru/politics/5571203/>> (2015, traven', 31).
2. Bolivija, Chili. Vneshehkonomsvjazi, politika. <<http://polpred.com/news/?cnt=23§or=3>> (2015, cherven', 27).
3. Vashchenko, JU. (2013). Bolivija: realizuemye li mechty o primirenii. *Politicheskie izmeneniya v Latinskoj Amerike*, 12, 20-24.
4. D'jakova, L. V. Vzryvoopasnyj tikhookeanskij treugol'nik (Bolivija – Chili – Peru). *O nekotorykh novykh chertakh sovremennoj latinoamerikanskoj geopolitiki (analiticheskij doklad)*. <<http://www.ilaran.ru/?n=689>> (2015, traven', 30).
5. Indeks upravljenija resursami (2013). <http://www.resourcegovernance.org/sites/default/files/rgi_2013_Rus.pdf> (2015, kviten', 20).
6. Komaruk, I. A. (2012). Rozvitok ta aktual'ni problemi konvencijnoi unifikacii norm mizhnarodnogo privatnogo prava. *Aktul'ni problemi mizhnarodnikh vidnosin, vip. 111*, Kyiv, 244.
7. Litvinov, D., Bakhilkin, A. (2014). Pereshli vse granicy: territorial'nye spory v Latinskoj Amerike. <<http://rusplt.ru/world/territorialmie-spory-9375.html>> (2015, traven', 31).
8. Martinov, B. (2009). Dilemma "mnogopoljarnogo mira" i Latinskaja Amerika. *Amerika*, 10, 16-17.
9. Martynov, B. (2006). Reliktovye i potencial'nye konflikty v Latinskoj Amerike. *processy, tom. 4, 2*. <<http://www.intertrends.ru/eleveth/004.htm>> (2015, traven', 30).
10. Morales, Eh. (2013). Pravo Bolivii na suverennyj vykhod k morju. <<http://www.geopolitica.ru/article/pravo-bolivii-na-suverennyj-vygod-k-moryu#.Vag48rWmH4Q>> (2015, traven', 31).
11. Plevako, I. (2013). Bolivija v geopolitichnij dumci krain Latinskoi Ameriki drugoi polovini XXI stolittja. *Visnik Lvivs'kogo universitetu. Serija mizhnarodni vidnosini*, 62-69.
12. Alexandre, C. (2007). *Bolivia: instabilidade politica dificuldade de insercao regional. Agenda Sul-Americana: Mudanças e Desafios no Início do Século XXI*. Brasília: Fundação Alexandre de Gusmão.
13. Bolivia sues Chile over access to Pacific. <<http://www.dw.de/bolivia-sues-chile-over-access-to-pacific/a-16771247>>.
14. Chile chce dać Boliwii dostep do morza. <<http://www.rp.pl/artukul/304367.html>>.
15. Chile Unfulfilled Dialogue Agreement at Summit of the Americas. <http://www.plenglish.com/index.php?option=com_content&task=view&id=4024981&Itemid=1> (2015, cherven', 27).
16. Correa, L., Muñoz, J., García, V. (2012). Territorial cession as a response to Bolivia's maritime demands: precedents and possibilities. *Revista Encrucijada Americana*, 2, 37-38.
17. Creación DIREMAR Gobierno de Bolivia crea Dirección Estratégica de Reivindicación Marítima. <<http://www.diremar.gob.bo/node/4>> (2015, lipen', 01).
18. Cusicanqui, E. (1979). *El derecho al mar*. La Paz.
19. Gawrycki, M. (2007). *Geopolityka w myśli i praktyce politycznej Ameryki Łacińskiej*. Warszawa.
20. Jarrin, M. (1989). *Un sistema de seguridad y defensa sudamericano*. Lima.
21. Jarrin, M. (1991). *Las nuevas relaciones internacionales y las fuerzas armadas sudamericanas*. Lima.
22. Maira, L. (2007). *Dilemas internos y espacios internacionales en el gobierno de Evo Morales*. Nueva Sociedad.
23. Obligation to Negotiate Access to the Pacific Ocean (Bolivia v. Chile). <<http://www.icj-cij.org/docket/files/153/18470.pdf>> (2015, ljutij, 16).
24. Peru signs pact providing Bolivia access to Pacific. <<http://www.peruviantimes.com/20/peru-signs-pact-providing-bolivia-access-to-pacific/9430/>>.
25. Piñera dice que Chile ofreció enclave territorial sin soberanía a Bolivia. <http://www.la-razon.com/index.php?url=/nacional/Pinera-Chile-territorial-soberania-Bolivia_0_1772222816.html>.
26. Pinheiro, L. (2007). *Chile: um país em movimento Agenda Sul-Americana: Mudanças e Desafios no Início do Século XXI*. Brasília: Fundação Alexandre de Gusmão, 155.
27. Resolución No. 426 de la Asamblea General de la OEA. (1979). <<http://www.diremar.gob.bo/node/751>> (2015, cherven', 30).
28. St John, R. (2000). Chile, Peru and the treaty of 1929: the final settlement. *IBRU Boundary and Security Bulletin*, 91-93. <<https://www.dur.ac.uk/ibru/publicat>> (2015, cherven', 30).
29. St John, R. B. (1994). The Bolivia-Chile-Peru Dispute in the Atacama Desert. *Boundary and territory briefing, vol. 1, 6*, 8-11.
30. Wehner, L. (2014). Internationale Rechtsprechung in Grenzkonflikten: der Fall Chile – Peru. *GIGA Focus*, 1, 6-7.
31. Wilson, J. (2012). Bolivia anuncia campaña internacional para acusar a Chile de "vecino agresivo". *La Tercera*. <<http://www.latercera.com/noticia/politica/2012/12/674-500823-9-bolivia-anuncia-campana-internacional-para-acusar-a-chile-de-vecino-agresivo.shtml>> (2015, kviten', 5).